

WOHL LEGACY

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

“Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için Maurice Wohl Charitable Foundation'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir.”

Noah 5780

Gemideki Işık

Gelmek üzere olan Tufan ve neredeyse tüm yaratılışın yıkılışı sırasında, Noah'ın gemiyi inşa etmesine odaklanıyor ve detaylı bir yönerge ile karşılaşıyoruz:

Gemiye bir *tsohar* yap ve üstteki açıklığı 1 ama genişliğinde olacak şekilde olsun. (Bereşit 6:16)

“Tsohar”ın ne anlama geldiğini anlamakta bir güçlük vardır çünkü bu kelime Tanah'ta başka bir yerde geçmemektedir. Herkes bunun bir aydınlatma kaynağına işaret etmekte olduğu konusunda hemfikirdir. Geminin içini aydınlatacaktır. Ancak bu tam olarak nedir? Raşi bunun ne anlama geldiği konusunda anlaşmazlık yaşayan iki Rabi'den bahseden Midraş'a atıfta bulunur:

Bazıları bunun bir pencere olduğunu söyler; diğerleri bunun onlara ışık veren değerli bir taş olduğunu söyler (1)

Değerli taşın mucizevi bir özelliği vardı: karanlık içinde ışık üretebiliyordu.

Bartenura iki yorum arasında söz konusu olanın *tsohar* kelimesinin etimolojisi olduğunu savunur. Bir yoruma göre bu kelime gün ortası anlamına gelen *tsahorayim* kelimesi ile ilintilidir. Bu durumda, aydınlık güneşten, gökyüzünden, dışarıdan gelmektedir. Diğer görüşe göre *tsohar* parlaklık anlamına gelen *zohar* ile ilişkilidir. Bu durumda *tsohar* kendi ışığını saçmaktadır. Mucizevi değerli taş fikri bundan ileri gelmektedir.

Hizkuni ve diğerleri Noah'ta ikisinin de olduğunu savunmuşlardır: pencere (daha sonra kuzgunu bu pencereden salmıştı, Bereşit 8:6) ve güneşin bulutlarla tamamen kapalı olduğu ve dünyanın tamamen karanlığa gömüldüğü uzun Tufan süresi için bir çeşit suni ışık.

Midraş Rabilerinin ve bizzat Raşi'nin pratik hiçbir önemi olmayan bu soru üzerinde zaman harcamaları büyüleyicidir. Bundan sonra başka Tufan olmayacaktır – bu haftaki peraşada T.nrı bunu taahhüt etmiştir. Yeni bir Noah olmayacaktır. Gelecekte gezegenin var oluşunu tehdit eden bir durumda suyun üzerinde seyreden bir gemi insanlığı kurtarmakta yeterli olmayacaktır. Öyleyse, o fırtınalı günlerde gemide Noah'ın hangi ışık kaynağından yararlandığının neden bir önemi olmalıdır? Nesiller için buradaki ders nedir?

Midraşik bir kurgu önermek istiyorum. Cevap, bana kalırsa, İbranice dilinin tarihinde yatmaktadır. Tora dönemi boyunca *teva* sandık anlamına gelmiştir – Noah ve Tufan sırasında büyük bir sandık, Yoheved’in bebek Moşe’yi içine yerleştirdiği ziftle kaplı papirüsten yapılmış sepet söz konusu olduğunda küçük bir sandık (Şemot 2:3). (ç.n. Moşe’nin yerleştirildiği sepet de *teva* olarak adlandırılır). Daha genel olarak “kutu” anlamına gelir. Ancak Midraş zamanında *teva* kelimesi “kelime” anlamına da gelmeye başlamıştı.

Bana öyle geliyor ki Midraş Rabileri pek Noah ve gemi hakkında yorumlarda bulunmuyorlardı. Onlar daha çok Tora’nın temel bir sorusu üzerinde kafa yormaktaydılar. *Teva*, yani Kelime için, parlaklık, *Tsohar*, yani aydınlanma kaynağı nerededir ve nedir? Sadece içten mi gelir yoksa dıştan da gelir mi? Tora pencere ile mi gelir yoksa değerli bir taş ile mi gelir?

Tabii ki Tora’nın kendi kendine yettiğini düşünenler vardı. Bir şey Tora’da zorsa, bu Tora’da kelimelerin bazı yerlerde az diğer yerlerde bol kullanılmış olmasındandır (2). Diğer bir deyişle, Tora’daki herhangi bir sorunun cevabı yine Tora’da farklı bir yerde bulunabilir. Döndür ve tekrar döndür çünkü her şey onun içindedir (3). Bu herhalde tarih gözönüne alındığında çoğunluğun görüşüdür. Dışarıdan öğrenilecek hiçbir şey yoktur. Tora kendi ışığını üreten değerli bir taş ile aydınlatılmıştır. Hatta Yahudi mistisizminin en büyük çalışması olan *Zohar* kitabının başlığı da buna işarettir.

Ancak farklı görüşler de vardır. En ünlüsü, Maimonides’in, bilim ve felsefe bilgisinin -dış dünyaya pencere- T.nrı’nın sözünü anlamada temel olduğuna inanışıdır. Mişna Tora’da (Hilhot Yesode HaTora 2:2), tam da bu çalışmaların T.nrı sevgi ve korkusunun yolu olduğuna dair radikal görüşünü belirtir. Bilim sayesinde, görkemi, güzelliği, neredeyse sonsuz çaplı ve girift detaylı yaratılışı ve dolayısıyla Yaradan’ı bir nebze anlayabiliriz. Bu sevginin kaynağıdır. Ve ne kadar küçük olduğumuzu ve topyekûn planda hayatlarımızın ne kadar kısa olduğunu fark ederiz: bu korkunun kaynağıdır.

Bilimin yükselişinden çok önce, 12. Yüzyılda, Maizimonides’in savundukları bizim evrenin doğası hakkındaki hızlanmış bilgimizle binlerce defa uzlaştırılmıştır. Kozmosun genişliği ve mikrokozmosun mucizeleri ile ilgili her yeni buluş insan dimağını huşu ile dolduruyor. “Gözlerini yukarı kaldır ve göklere bak: tüm bunları kim yarattı?” (Yeşayahu 40:26).

Maimonides bilim ve felsefenin seküler disiplinler olduğunu düşünmüyordu. O bunların Yahudi bilgeliğinin eski formları olduğuna inanıyordu. Bu bilgiler Yahudi halkı tarafından unutulmuştu. Yunanlılar bu bilgileri Yahudilerden almış ve Yahudiler sürgün ve dağılma sebebiyle bu bilgileri unuttukları süre içerisinde onlar bu bilgileri muhafaza etmişlerdi. Yani bunlar yabancı bilgiler değildi. Maimonides bizzat İsrail’de doğmuş geleneği geri istiyordu. Bu bilgiler bağımsız aydınlanma kaynağı da değildiler. Onlar sadece, T.nrı tarafından yaratılmış evrenin ışığının Tora’nın şifresini çözmemize yardım eden pencereleriydiler. *T.nrı’nın dünyasını anlamak O’nun sözünü anlamamıza yardım eder.*

Bu, Maimonides’in Tora’nın gerçeğini ifade edebilme yolunda, önemli bir değişiklik yapmıştır. Böylece mesela, antik dini ritüeller bilgisi– her zaman güvenilir olmayan kaynaklara binaen de olsa, Maimonides’e, görünürde hiçbir sebebi olmayan Hok, emir ve yasaların aslında belirli puta tapma ritüellerine karşı yapıldığına dair derin bir anlayış (*Şaşırılmışlara Rehber*¹ kitabında) fırsatı vermiştir.

Aristo felsefesi bilgisi tüm Tanah ve Rabinik literatürde var olan, ancak daha önce böylesine sarıh bir şekilde vurgulanmamış bir fikri, Yahudilikte ahlak etiğinin olması fikrini, sistemli bir şekilde ortaya koyabilmesinde yardımcı olmuştur. Yahudilik sadece ne yaptığımızla ilgilenmez, bizim ne olduğumuz ve ne çeşit insan haline geldiğimizle ilgilenir. *Hilhot Deot*, “Ahlaklı karakter kuralları” adlı çığır açıcı kitabı bunu temel almaktadır.

Dünyanın nasıl olduğunu ne kadar anlarsak, Tora’nın olduğu gibi olmasının sebebini daha iyi anlarız. Bu bizim gerçeklik içindeki yol haritamızdır. Sanki seküler ve bilimsel bilgi harita ve Tora da yoldur.

Maimonides tarafından vurgulanan bu görüş modern zamanda çeşitli şekillerde geliştirilmiştir. Rabi Samson Raphael Hirsch bunu *Tora im dereh erets*, yani “genel kültür ile Tora” olarak adlandırmıştır. Yeşiva Üniversitesi’nde *Tora u-Mada*, yani “Tora ve Bilim” olarak çağrılmıştır. Rahmetli Rav Aaron

¹ ç.n. bu kitap halihazırda Türkçeye çevrilmediğinden başlık serbest bir şekilde çevrilmiştir

Licthenstein tz’l gibi ben de *Tora ve-Hohma*, yani “Tora ve Bilgelik” tabirini tercih ediyorum çünkü bilgelik Tora’sal bir kategoridir.

Geçenlerde bilim yazarı David Epstein, *Nasıl Genel Bilgi Sahibi Olanlar Uzmanlaşmış Dünyada Başarılı Oluyor* alt başlıklı *Menzil*² adlı muhteşem bir kitap yayınladı (4). Epstein tek bir uzmanlaşmış konuda fazlasıyla yoğunlaşmanın verimlilik için iyi ancak yaratıcılık için kötü olduğunu savunuyor. Gerçek yaratıcılar (Nobel ödülü kazananları gibi) genelde konu dışı ilgi alanları olanlar, diğer disiplinleri bilenler veya konuları dışında tutku ve hobileri olanlar. Spor gibi bir disiplinde bile, daha konuşmadığı zamanlarda bile golfe yatkınlığı olan her bir Tiger Woods için, gençliğinin bayağı sonlarında, becerilerini birçok değişik spor dallarında deneyip sonunda tenise odaklanmayı seçen bir Roger Federer vardır.

*Lehavdil*³, Maimonides’in bilim, tıp, psikoloji, astronomi, felsefe, mantık ve diğer birçok alandaki geniş bilgisi onun yazdığı her şeyde, mektuplarından Mişna’ya Yorumlar’ına, bizzat Mişna Tora’ya (Mişna Tora diğer tüm Yahudi kanunlarından farklı bir şekilde yapılandırılmıştır), ta Şaşırılmışlara Rehber’e kadar her şeyde, bu kadar yaratıcı olmasına olanak verdi. Maimonides o güne kadar birçoklarının hissettikleri şeyleri söyledi ama o güne kadar kimse bunları bu denli inandırıcı ve kuvvetli bir şekilde ifade etmemişti. İnsanlara o güne kadar görmedikleri ruhsal ve entelektüel derinlikleri göstererek, tamamiyle Yahudi inancı ve kanununa sadık olup aynı zamanda yaratıcı olabileceklerini kanıtladı.

Diğer yandan, Zohar Tora’yı kendi ışığını veren ve dışarıdan ışık ihtiyacı olmayan değerli bir taş olarak anlar. Tora dünyası kapalı bir sistemdir, evrenin ve insan ruhunun içinde ikamet eden Kutsal ile yakınlığın çok derin, tutkulu, etkili, sürekli arayışıdır.

Öyleyse birini veya ötekini seçmek zorunda değiliz. Hizkuni’nin Noah’ın karanlık günler için değerli taşı ve güneşin tekrar parladığı günler için penceresi olduğunu söylediğini hatırlayın. Tora söz konusu olduğunda da böyle bir şey olmuştu. Zulüm günlerinde Yahudi mistisizmi parlamış ve Tora içten aydınlanmıştır. Dünyanın Yahudilere daha açık olduğu tehlikesiz zamanlarda, dışarıya bakan bir pencereleri vardı ve böylece Orta Çağ’da Maimonides gibi ve 19. Yüzyılda Samson Raphael Hirsch gibi şahsiyetler ortaya çıkmıştır.

Dünyanın Tora anlayışımızı aydınlatabilmesi ve Tora’nın biz dünyada yolunuzu bulmaya çalışırken bize rehberlik edebilmesi için bir dizi pencere açmanın günümüzün mücadelesi olduğuna inanıyorum.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks

Rabbi Sacks’ın diğer makaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

[f](#) [t](#) [i](#) [e](#) @rabbisacks

© Rabbi Sacks Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks’ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir.

² ç.n. kitap henüz Türkçe yayınlanmadığından çevirenin serbest çevirisidir. Kitabın orijinal ismi: Range: *How Generalists Triumph in a Specialised World*

³ ç.n. yapılan benzetmenin seküler olması sebebiyle konumuzdan ayırmak için söylenen bir deyim

[1] [Genesis Rabbah 31:11](#).

[2] Yerushalmi [Rosh Hashanah 3:5](#).

[3] [Mishnah Avot 5:22](#).

[4] David Epstein, *Range*, Macmillan, 2019.

